

ACADEMIC FOCUS

ECONOMICS

NEWS

HOT ISSUE

POLITICS

SOCIAL

INFORMATION

TECHNOLOGY

พุกาม : เส้นทางสู่ความเป็นมรดกโลก

ISSN 2287 - 0520

สำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

Academic Focus

ตุลาคม 2556

สารบัญ	
ความหมายของมรดกโลก	2
- ความหมายของมรดกโลกทางวัฒนธรรม	2
ความสำคัญทางประวัติศาสตร์เมืองพุกาม	3
การจัดการพื้นที่ทางโบราณคดีพุกาม	3
- ความเป็นมาและสภาพปัญหา	3
- การเสนอแหล่งโบราณคดีและอนุสรณ์สถานในเมืองพุกามเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	6
การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย (กรณีศึกษา : พระนครศรีอยุธยา)	7
- พระนครศรีอยุธยากับมรดกโลก	7
- ความเป็นมาและสภาพปัญหา	8
- มาตรการและแนวทางแก้ไข	9
บทสรุป	10
เอกสารอ้างอิง	11

เอกสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์

สำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

<http://www.parliament.go.th/library>

พุกาม : เส้นทางสู่ความเป็นมรดกโลก

พุกาม เป็นอาณาจักรโบราณที่เรืองอำนาจในย่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบัน พื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่ในประเทศพม่า ซึ่งเปลี่ยนเป็นสหภาพเมียนมาร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา พุกามเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญและควรค่าแก่การอนุรักษ์ เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ลูกหลานสืบไป อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลสหภาพเมียนมาร์จะเร่งปรับปรุงซ่อมแซม บูรณะ และอนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ เพื่อเสนอชื่อและเตรียมความพร้อมให้เป็นมรดกโลก คณะกรรมการมรดกโลกก็ยังไม่มีการรับรองให้เมืองพุกามเป็นเมืองมรดกโลกด้วยปัจจัยต่างๆ มากมาย อาทิ การเมือง กฎหมาย และการศึกษา ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2558 ประเทศไทยและอีก 9 ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน เพื่อส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างกัน จึงมีการจัดทำแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียน โดยมีเจตนารมณ์เร่งรัด การเชื่อมโยงประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศให้เป็นหนึ่งเดียว ในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านกฎระเบียบ และด้านประชาชน ในการนี้ การส่งเสริมความเชื่อมโยงด้านสุดท้ายนั้น เป็นการส่งเสริมความเชื่อมโยงของทรัพยากรมนุษย์ผ่านการเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อสร้างความรู้สึก ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในภูมิภาค ด้วยเหตุนี้ การดูแลและอนุรักษ์มรดกตกทอดทางวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่พลเมืองอาเซียนในอนาคตควรร่วมกันสนับสนุน จุดประสงค์ของบทความวิชาการฉบับนี้มีขึ้นเพื่อศึกษาพัฒนาการและวิเคราะห์แนวโน้มของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ในการผลักดันให้เมืองพุกามก้าวขึ้นสู่ความเป็นเมืองมรดกโลก โดยนำตัวอย่างการบริหารจัดการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและการรับมือกับปัญหาด้านการจัดการพื้นที่โบราณสถานของรัฐบาลไทยเพื่อป้องกันมิให้ถูกถอดออกจากการเป็นมรดกโลกมาเป็นกรณีเปรียบเทียบ

มรดกโลกคือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่นเป็นเลิศในระดับสากล เมื่อได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่งมรดกโลกไม่ว่าจะมีที่ตั้งอยู่ในขอบเขตดินแดนของประเทศใดก็ตาม ถือได้ว่าแหล่งนั้นเป็นมรดกของมนุษยชาติทั้งปวง แหล่งมรดกโลกสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถาน ไม่ว่าจะเป็งานทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ
2. แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพ และชีวภาพอันทรงคุณค่าในด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยา และภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคามหรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก
3. ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึง พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์และองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมโดยรอบ โดยเป็นการออกแบบภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นด้วยความตั้งใจของมนุษย์ หรือเป็นผลมาจากสังคม เศรษฐกิจ และความเลื่อมใสในศาสนา ซึ่งมีบุรณภาพทางประวัติศาสตร์

ความหมายของมรดกโลกทางวัฒนธรรม

อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) ได้นิยามความหมายของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมไว้ในมาตรา 1 โดยให้ความหมายครอบคลุมถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. อนุสรณ์สถาน (Monuments) หมายถึง ผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานประติมากรรม หรือจิตรกรรมขนาดใหญ่ ส่วนประกอบหรือโครงสร้างของหลักฐานทางธรรมชาติ ทางโบราณคดี จารึก ถ้าที่อยู่อาศัย และร่องรอยหลากหลายที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของคนในอดีตซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นจากมุมมองทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ ในระดับสากลโลก

2. กลุ่มอาคาร (Groups of Buildings) หมายถึง กลุ่มอาคารที่มีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เชื่อมต่อกัน หรือแยกจากกันเพราะลักษณะทางสถาปัตยกรรม หรือความเข้ากันสนิทเป็นเนื้อเดียวกัน หรือการจัดวางในด้านภูมิทัศน์ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นจากมุมมองทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ในระดับสากลโลก

3. แหล่ง (Sites) หมายถึง การกระทำของมนุษย์ หรือผลผนวกระหว่างผลงานของธรรมชาติและของมนุษย์ และบริเวณที่รวมถึงแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นจากมุมมองทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยาในระดับสากลโลก

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์เมืองพุกาม

เมืองพุกามเป็นศูนย์กลางการปกครองของดินแดนลุ่มน้ำอิรวดี ตั้งแต่ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา อาณาจักรพุกามถือกำเนิดขึ้นเนื่องจากที่ตั้งของพุกามอยู่ในตำแหน่งที่สามารถควบคุมดินแดนที่อยู่รอบด้าน จึงเป็นชัยภูมิที่สำคัญสำหรับการปกครองและการค้า ซึ่งส่งผลให้พุกามรุ่งเรืองขึ้นเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในช่วงจุดสูงสุดของพุกาม สถานการณ์ของพุทธศาสนาในดินแดนอินเดียมีความสั่นคลอนเนื่องจากการขยายตัวของศาสนาอิสลามทำให้พระสงฆ์และชาวพุทธจำนวนมากอพยพมายังเมืองพุกาม เนื่องจากพุกามมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลังกาและเป็นศูนย์กลางทางศาสนาพุทธแบบเถรวาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาในพุกามจึงได้มีความก้าวหน้าอย่างสูงซึ่งเห็นได้จากพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม อย่างไรก็ตามความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนาและการกัลปนาทรัพย์สินเงินทองแก่วัดเพื่อนำไปใช้สร้างเสริม ซ่อมแซม ดูแลศาสนสถาน ได้บั่นทอนความเข้มแข็งของอาณาจักรส่งผลให้ต่อมาอาณาจักรพุกามต้องเสื่อมโทรมและล่มสลายในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ทั้งนี้ อาณาจักรพุกามมีกษัตริย์ปกครองทั้งสิ้น 13 พระองค์

การจัดการพื้นที่ทางโบราณคดีพุกาม

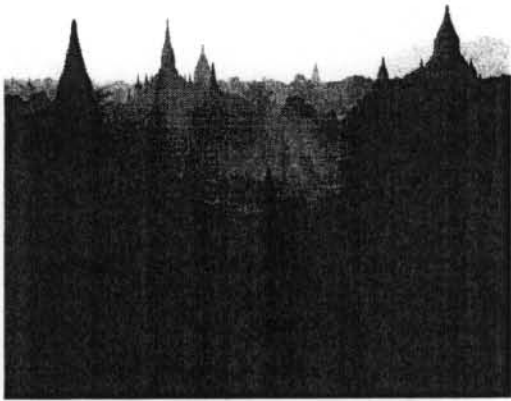
ความเป็นมาและสภาพปัญหา

ปัจจุบัน พุกามกลายเป็นเมืองโบราณและถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มเมืองร้าง ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ก่อนจะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบัน ด้วยสาเหตุต่างๆ อาทิ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือการล่มสลายของอาณาจักร พุกามจึงถือว่าเป็นแหล่งศึกษาและท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญของสหภาพเมียนมาร์ และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม

การศึกษาประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมในเมืองพุกามเริ่มมีขึ้นตั้งแต่ยุคที่สหภาพเมียนมาร์ตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดิบริเตน โดยเป็นการสืบเนื่องจากการศึกษาในอินเดีย การศึกษาในช่วงแรกจะเน้นที่การตีความศิลาจารึก และโบราณวัตถุต่างๆ ที่ขุดค้นได้จากแหล่งโบราณสถาน จากการศึกษาข้อมูลในจารึกเหล่านี้ นักประวัติศาสตร์จึงค้นพบว่าโบราณสถานต่างๆ ในพุกามได้ถูกทำลายโดยภัยธรรมชาติและภัยคุกคามจากมนุษย์หลายระลอก

ทั้งนี้ เหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2518 เป็นเหตุให้โบราณสถานต่างๆ ในเมืองพุกามซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นโดยใช้อิฐเป็นส่วนประกอบหลัก พังทลายลงเป็นจำนวนมาก ทำให้รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์และนานาชาติเห็นความจำเป็นในการบูรณะซ่อมแซมซากอาคารที่ได้รับผลกระทบ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการศึกษาด้านวิชาการและเทคโนโลยีต่างๆ ในสหภาพเมียนมาร์ขณะนั้นยังไม่มี ความก้าวหน้าเท่าที่ควร และความสำคัญของเมืองพุกามยังไม่เป็นที่ประจักษ์ต่อรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ การบูรณปฏิสังขรณ์อาคารสำคัญส่วนใหญ่ จึงมาจากการช่วยเหลือและจัดการโดยนานาชาติ ด้วยเหตุนี้ ในปี พ.ศ. 2531 จึงมีโบราณสถานที่ได้รับการบูรณะโดยความร่วมมือของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์และนานาชาติ จำนวน

150 อาคาร โดยองค์การยูเนสโกได้ใช้โอกาสนี้กระทำการสำรวจรายการทรัพย์สินทางโบราณคดีในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการร่างแผนที่และจัดทำผังเมือง การวัดขนาด การเก็บรวบรวมภาพถ่าย และการศึกษาเอกลักษณ์พิเศษของรูปทรงและลวดลายจำเพาะของแต่ละอาคาร ข้อมูลทั้งหมดนี้ ต่อมาได้รวบรวมเป็นเอกสารชื่อว่า “การสำรวจอนุสรณ์สถานในพุกาม” (Inventory of Monuments at Pagan) โดยนาย ปีแอร์ พิคาร์ด (Pierre Pichard) ซึ่งเป็นหัวหน้าทีมสำรวจจากยูเนสโก

ที่มา : www.oknation.net

โบราณคดีในพุกามโดยสิ้นเชิง ส่งผลให้เกิดการสั่นคลอนในการบริหารจัดการพื้นที่ทางโบราณคดี และเกิดการล่าสมบัติขึ้นบ่อยครั้ง ถึงอย่างไรก็ตาม รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ยังให้ความสำคัญกับเมืองพุกาม ในฐานะที่เป็นชุมทรัพย์ทางการท่องเที่ยวและเครื่องมือหลักในการสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยมของประเทศสหภาพเมียนมาร์ การบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างต่างๆ จึงมีความต่อเนื่องและไม่ขาดตอน แม้ว่ารูปแบบการจัดการโบราณสถานในเมืองพุกามจะเดินตามแนวทางที่แตกต่างไปจากเดิมก็ตาม

จากเอกสารบทความเรื่อง “การจัดการเมืองโบราณพุกาม : การคุกคามทางกายภาพต่อมรดกทางวัฒนธรรม จินตนาการของผู้รับสาร” นายเกรียงไกร เกิดศิริ ได้อธิบายว่า การจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมเมืองพุกามในปัจจุบันนั้น มีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวของมันเอง กล่าวคือในการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารแต่ละหลัง รัฐบาลได้ประชาสัมพันธ์ให้พุทธศาสนิกชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพ โดยสืบเนื่องมาจากความเชื่อและประเพณีทางพุทธศาสนาที่สืบทอดมาแต่อดีต ซึ่งมีความเชื่อว่าจะได้รับบุญกุศลในการทำนุบำรุงศาสนสถาน แนวทางนี้สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงประหยัดค่าใช้จ่ายของภาครัฐในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม ถึงอย่างไรก็ตาม นโยบายนี้มีข้อเสียอยู่หลายประการ เนื่องจากการวางแผนและแนวทางในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเกิดความสั่นคลอน เพราะเปิดให้ปัจเจกบุคคลและองค์กรจากทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการบูรณะ ต่อเติม รื้อถอน รวมถึงการสร้างใหม่ อนุสรณ์สถานต่างๆ ซึ่งหากการกระทำเหล่านี้ทำอย่างถูกต้องหลักสากลและคำนึงถึงบูรณภาพของโบราณสถาน ปัญหาในทางปฏิบัติก็จะไม่เกิดขึ้น แต่การปฏิสังขรณ์ในประเทศสหภาพเมียนมาร์นั้นปราศจากการเคารพคุณค่าด้านต่างๆ ของอาคารอย่างแท้จริง และเป็นไปตามความพึงพอใจและความต้องการของผู้บริจาคเงินเป็นส่วนใหญ่

จากเอกสารบทความเรื่อง “Restoration and reconstruction of monuments at Bagan (Pagan), Myanmar (Burma), 1995 - 2008” นายบ็อบ ฮัตชันส์ ได้กล่าวถึง การบูรณะและการสำรวจต่างๆ ในพุกาม ต้องมีอันหยุดชะงักลง ในปี พ.ศ. 2531 เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสหภาพเมียนมาร์ รูปแบบ เผด็จการทหาร ซึ่งปฏิเสธความช่วยเหลือจากนานาชาติในการบูรณะและร่วมมืออนุรักษ์แหล่ง

การจัดการพื้นที่โบราณสถานโดยวิธีดังกล่าว ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การปฏิสังขรณ์แบบสายฟ้าแลบ” เนื่องจากมีการปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่หลงเหลือเพียงแค่นวฐาน จำนวน 1,175 หลัง ในเวลาเพียงแค่ทศวรรษเดียว ซึ่งเป็นไปไม่ได้เลยหากการกระทำดังกล่าวเป็นไปอย่างละเอียดรอบคอบ และรัดกุมตามหลักวิชาการ

นักวิชาการทางโบราณคดีที่ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในเมืองพุกามเช่น ริชาร์ด โควิงตัน ผู้เขียนบทความซึ่งตีพิมพ์ในนิตยสาร Smithsonian เรื่อง “Sacred and Profaned : Misguided of the exquisite Buddhist shrines of Pagan in Burma may do more harm than good” ได้ชี้แจงว่า แม้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะและรูปแบบสถาปัตยกรรมต่างๆในพุกาม จะเอื้อประโยชน์ให้นักโบราณคดีสามารถสันนิษฐานรูปแบบสมบูรณ์ของอาคาร จากรูปแบบของสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่อยู่ข้างเคียง หรือจัดอยู่ในยุคสมัยเดียวกัน แต่อาศัยตามหลักการทางโบราณคดีและหลักการประวัติศาสตร์ อาคารทุกหลังนั้นย่อมได้รับการออกแบบให้มีรายละเอียดและเอกลักษณ์แตกต่างกันไป ซึ่งการค้นหาเอกลักษณ์เหล่านี้ต้องมีการศึกษาที่ต่อเนื่องจนกว่าจะสามารถหาหลักฐานที่ชัดเจนมาพิสูจน์ได้ ดังนั้นการนำเอารูปแบบของอาคารหลังหนึ่งมาเป็นต้นแบบในการก่อสร้างอาคารอีกหลังหนึ่ง จึงเป็นวิธีที่ไม่ควรพึงกระทำ เพราะการกระทำเหล่านี้อยู่ในข่ายการสันนิษฐานและการคาดเดา และหากมีการศึกษาเพิ่มเติมในอนาคตและข้อมูลที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงจะทำให้โบราณสถานหมดคุณค่าทางประวัติศาสตร์โดยสิ้นเชิง

การบูรณปฏิสังขรณ์เหล่านี้ หากนำหลักสากลว่าด้วยการอนุรักษ์และการบูรณะอนุสรณ์สถานและแหล่งที่ตั้ง (International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites or The Venice Charter - 1964) ซึ่งนานาชาติยึดถือปฏิบัติมาเป็นเกณฑ์ จะเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองพุกามนั้นไม่ตรงกับบริบทหมวดหมู่ใดๆเลย ไม่ว่าจะเป็นหมวดที่ 1 ว่าด้วยการดัดแปลง หมวดที่ 6 ว่าด้วยการสร้างใหม่ หรือหมวดที่ 7 ว่าด้วยการบูรณะ ซึ่งระบุอย่างชัดเจนว่ากรรมวิธีการบูรณะเป็นงานที่ต้องการความชำนาญอย่างสูงในการปฏิบัติเพื่อการสงวนรักษารูปแบบเดิมไว้ให้มากที่สุด โดยการบูรณะนั้นจะต้องยุติเมื่อถึงจุดเริ่มคาดคะเน เพื่อไม่ให้มรดกทางสถาปัตยกรรมต่างๆตกอยู่ในภาวะสูญเสียชีวิตและความสมบูรณ์แบบ รวมถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละอาคาร

นอกจากการจัดการสถาปัตยกรรมในเมืองพุกามแล้ว การบริหารจัดการของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ ยังส่งผลต่อภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมเมืองโบราณอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างสนามบินเมืองพุกามซึ่งอยู่ใกล้พื้นที่โบราณคดี เพื่อรองรับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว การตัดถนนผ่านแหล่งโบราณสถานเพื่อเชื่อมโยงด้านคมนาคมโดยไม่คำนึงถึงมลพิษที่จะตามมา รวมถึงผลกระทบต่อโบราณสถานโดยตรง การทำกิจกรรมการนั่งบอลูนเพื่อชมภาพมุมสูงของพุกาม หรือการสร้างหอคอย Nann Myint Tower เพื่อเป็นสถานที่ชมพระอาทิตย์ตกดินกลางหมู่เจดีย์ ดังนั้น การจัดการพื้นที่ในเมืองพุกามจึงมีความโน้มเอียงและเอื้อเพื่อต่อภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่

ถึงอย่างไรก็ตาม ในมุมมองของพุทธศาสนิกชนชาวสหภาพเมียนมาร์ การบูรณะและปฏิสังขรณ์อาคารต่างๆในพุกามล้วนเป็นไปตามธรรมเนียมของการกลับมาเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาและเป็นการสืบสานวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งชาวพุทธเหล่านี้เชื่อว่าไม่ควรปล่อยให้สิ่งของพวกเขาเคารพบูชาต้องตกอยู่ใน

สภาพที่ชำรุดทรุดโทรมหรือปรักหักพัง แม้ว่าการกระทำต่างๆ เหล่านี้ จะไม่เข้าข่ายการอนุรักษ์ตามมาตรฐานนานาชาติก็ตาม ดังนั้นการอนุรักษ์อาคารเพื่อให้คงความเป็นโบราณสถานที่สมบูรณ์และมีคุณค่าในเชิงวิชาการ จึงมีความจำเป็นน้อยกว่าการทำให้อาคารกลับมาสมบูรณ์แบบเพื่อเป็นที่ประดิษฐานสิ่งเคารพบูชา และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

การเสนอแหล่งโบราณคดีและอนุสรณ์สถานในเมืองพุกามเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

เนื่องจากในปี พ.ศ. 2539 รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ได้ประกาศสัมพันธไมตรีให้เป็นปีการท่องเที่ยวสหภาพเมียนมาร์ จึงมีการเสนอแหล่งโบราณคดีพุกามเข้าในรายชื่อเพื่อรอรับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2539 โดยทางการสหภาพเมียนมาร์ได้รับการสนับสนุนจาก Japan Trust Fund for the Preservation of World Cultural Heritage ในการจัดทำ “แผนแม่บทการรักษาเมืองพุกาม” เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก

ถึงอย่างไรก็ตาม ในรายงานของผู้เขียนรายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารมรดกโลก (Report of the Rapporteur of the extraordinary session of the Bureau – Naple, 28-29 November 1997) ในโอกาสการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกขององค์การยูเนสโก ประจำปี พ.ศ. 2540 มีความเห็นว่ายังไม่สามารถบรรจุเมืองพุกามไว้ในรายการมรดกโลกได้ และให้คงสถานะเพื่อรอรับการพิจารณาต่อไป เนื่องจากรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ไม่สามารถรับประกันการพิทักษ์รักษาโบราณสถานและพื้นที่ทางโบราณคดีให้คงอยู่ได้ ความกำกวมของแผนการจัดการพื้นที่ และการบูรณะโบราณสถานรวมถึงการรื้อถอนและการสร้างใหม่นั้น ไม่ได้กระทำตามกฎหมายที่นานาชาติยึดถือและปฏิบัติโดยสิ้นเชิง

ในการนี้ รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ได้ให้ความสำคัญกับมติของที่ประชุมคณะกรรมการมรดกโลก และมีการปรับปรุงการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์โบราณสถานโดยยอมรับความช่วยเหลือจากนานาชาติ และกลับมาร่วมมือกับองค์การยูเนสโกทั้งในด้านการพัฒนาบุคลากรทางโบราณคดี และการจัดทำแผนงานโครงการปฏิรูปต่างๆ มากมาย อาทิ โครงการเสริมสร้างขีดความสามารถในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมในเมียนมาร์ (Capacity Building for Safeguarding Cultural Heritage in Myanmar) ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักสามประการคือการอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ การจัดทำระบบบริหารข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรม และการสนับสนุนรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ในการผลักดันเมืองพุกามเข้าเป็นมรดกโลก นอกจากนี้ ในมุมมองของนิติบัญญัติก็มีการออกกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและการอนุรักษ์พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม (The Protection and Preservation of Cultural Heritage Regions Law) เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2541 และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2552 ซึ่งกฎหมายฉบับนี้มีการระบุชัดเจนถึงเจตนารมณ์ของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ในการคุ้มครองและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนให้ตระหนักถึงความสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน การห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างอาคารโดยมิได้รับอนุญาต การรื้อถอนอาคารที่บดบังทัศนวิสัยของแหล่งโบราณสถาน และการห้ามทำการเพาะปลูกหรือทำลายหน้าดินในบริเวณพื้นที่ทางโบราณคดี ทั้งนี้ ความพยายามของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ใน

การผลักดันการขึ้นทะเบียนมรดกโลกของพุกามยังเป็นเป้าหมายหลักของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ โดยทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการด้านโบราณคดีและระเบียบวินัยรวมถึงความทุ่มเทของประชาชนจากทุกภาคส่วนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืนและสมบูรณ์แบบ ควรค่าแก่การเป็นมรดกโลก

การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย (กรณีศึกษา : พระนครศรีอยุธยา)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งเคยเป็นราชธานีของไทยมีประวัติความเป็นมาอันยาวนานซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมือง ศาสนา สังคม และวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในสายตาชาวไทยและชาวต่างชาติ ในปัจจุบันตัวเมืองเก่าอยุธยามีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทยซึ่งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือประมาณ 76 กิโลเมตร กรุงศรีอยุธยาดำรงความเป็นราชธานีอันยิ่งใหญ่สืบเนื่องมารวมระยะเวลา 417 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 1893 – พ.ศ. 2310) มีพระมหากษัตริย์ปกครองทั้งสิ้น 33 พระองค์

พระนครศรีอยุธยากับมรดกโลก

เนื่องจากพระนครศรีอยุธยาเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพในอดีตของกรุงศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดีดังปรากฏหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ ปราสาทราชวัง กำแพงเมือง และวัดวาอารามอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดแก่คนไทยมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก : UNESCO) จึงมีมติ ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ให้ขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีมรดกโลกด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

ที่มา : www.moohin.in.th

1. พระนครศรีอยุธยามีความเป็นเยี่ยมในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งของเมือง มีการออกแบบผังเมืองอย่างซับซ้อน โดยมีการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก และการจัดระบบสาธารณูปการได้อย่างเหมาะสมกับสังคมเมืองจนสามารถพัฒนาการสู่ความรุ่งเรืองในยามสงบสุข

2. พระนครศรีอยุธยาเป็นแม่แบบในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ว่าจะเป็นระเบียบผังเมือง การจัดวางอาคาร ชื่อสถานที่ต่างๆ ลักษณะสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิต

3. นครประวัติศาสตร์แห่งนี้มีเอกลักษณ์ ทั้งด้านกายภาพ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านอารยธรรม ซึ่งไม่มีนครโบราณใดเทียบได้

4. อาคารโบราณสถานในนครประวัติศาสตร์มีการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นลักษณะโดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย ลักษณะของสิ่งก่อสร้างหลายอย่าง เช่น เจดีย์ ปรากฏ และปราสาท มีความเป็นพิเศษไม่สามารถพบเห็นในที่อื่น ๆ แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและวิวัฒนาการด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมาสู่ลักษณะที่เป็นไทยแท้ และไม่สามารถสร้างทดแทนได้ในปัจจุบัน

ความเป็นมาและสภาพปัญหา

ในปัจจุบัน มรดกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา กำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกและถูกทำลายไปพร้อมๆ กับการพัฒนาบ้านเมือง จนได้รับความสูญเสียทางโบราณวัตถุและสภาพแวดล้อม เพราะการบริหารจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีปัญหา ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจหน้าที่แก่กรมศิลปากรในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกโดยตรง แต่พื้นที่ซึ่งเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลพระนครศรีอยุธยา และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น เมื่อกรมศิลปากรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างมีอำนาจในการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา และต่างฝ่ายได้ใช้อำนาจของตนเองที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายจึงเกิดเป็นปัญหาการใช้กฎหมายทับซ้อนขึ้น เช่นปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่

2. ปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ตัวโบราณสถาน ซึ่งการพัฒนาเมืองที่เน้นความทันสมัย การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การลักขโมย การบุกรุกพื้นที่ของผู้ทำการค้าหาบเร่แผงลอย ความขัดแย้งในการบริหาร และการท่องเที่ยวที่ไม่คำนึงถึงคุณค่าและความดั้งเดิมของพระนครศรีอยุธยา ทำให้เกิดความเสียหายที่จะถูกองค์การยูเนสโกถอดถอนออกจากการเป็นมรดกโลก เพราะสาเหตุต่างๆ เหล่านี้ ทำให้โบราณสถานมีความเสื่อมโทรมมาก และเสี่ยงจากการถูกทำลายจนไม่สามารถซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์ได้อีก นอกจากนี้ พระนครศรีอยุธยายังประสบกับปัญหาด้านโครงสร้างที่อาจเกิดการทรุดตัวและภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ได้รับความชำรุดจากเหตุการณ์น้ำท่วมโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ. 2554

3. ปัญหาจากมลพิษและขยะมูลฝอยอันสืบเนื่องมาจากการขยายตัวของประชากร ซึ่งสร้างความสกปรกหมักหมม จนเกิดความอูจาดทางสายตาดูดจนส่งกลิ่นรบกวน สร้างความรำคาญและหงุดหงิด ทั้งยังเป็นบ่อเกิดและการแพร่กระจายของเชื้อโรคร้าย นอกจากนี้ยังเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดอัคคีภัย ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้น เนื่องจากการขาดความรู้เรื่องการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง การขาดจิตสำนึก ความเข้าใจ และทัศนคติที่มีต่อการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในพื้นที่ การดำเนินการดูแลรักษาและระบบการจัดการไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ขาดบุคลากรระดับปฏิบัติการที่มีความรู้ความชำนาญ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ

แนวทางปฏิบัติที่ไม่ชัดเจน และไม่มีอำนาจบังคับใช้ที่เป็นรูปธรรม ขาดการรณรงค์การนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ และขาดแคลนที่ดินและสถานที่กำจัดขยะ

มาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหา

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ต้องมีเอกภาพในการบริหารและพัฒนาการสร้างความเข้าใจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละส่วนไม่ว่าจะเป็นของกรมศิลปากร จังหวัด หรือท้องถิ่น ว่ามีขอบเขตหน้าที่และงบประมาณเพียงใด ซึ่งในระดับพื้นที่ มีการมอบให้จังหวัดเป็นผู้ที่คอยจัดการ โดยกระทรวงวัฒนธรรมและกรมศิลปากรเป็นเพียงผู้ดูแลในกรอบกฎหมาย การให้ความรู้ การบูรณะโบราณสถาน และงบประมาณในบางส่วนเท่านั้น ดังนั้น จะต้องทำให้จังหวัด ท้องถิ่น และประชาชน มีความเข้าใจที่ถูกต้องและควรคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นหลัก

2. การจัดการกับปริมาณขยะมูลฝอยที่ผลิตขึ้นในแต่ละวันผ่านกระบวนการจัดเก็บและการกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งการบริหารจัดการปัญหาขยะที่มีประสิทธิภาพนั้น หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรท้องถิ่นจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากภาคประชาชนให้เข้ามามีบทบาทในการจัดการกับปัญหา

3. กรมศิลปากร เร่งจัดทำแผน 2 ส่วน ได้แก่ แผนระยะสั้น โดยการปรับพื้นที่บริเวณร้านค้าเรือนไทยให้เป็นตลาดน้ำและให้ผู้ค้าขายมารวมกันบริเวณด้านหลังร้านค้าเรือนไทยเพื่อเป็นพื้นที่ค้าขายชั่วคราว แผนระยะยาว โดยการสร้างร้านค้ารองรับบริเวณศาลากลางเก่าเพื่อย้ายร้านค้าทั้งหมดมาไว้ในจุดเดียวกันเพื่อภูมิทัศน์ที่สวยงามขึ้น นอกจากนี้ กำลังเตรียมจัดระเบียบระบบการจราจรภายในอุทยานประวัติศาสตร์ทั้งหมด โดยจะมีรถรางรับส่งผู้เข้าชม และไม่อนุญาตให้นำรถเข้าไปในเขตพื้นที่โบราณสถาน

4. กระทรวงวัฒนธรรม และกรมศิลปากร ได้ประสานให้วิศวกรรมศาสตราจารย์ ธรณีวิทยา ปฐพีวิทยา ตลอดจนสาขาวิชาวิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ร่วมกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูร่วมกัน และได้ประสานคณะผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศผ่านองค์การยูเนสโกเข้ามาช่วยเหลือบูรณะโบราณสถาน

5. คณะกรรมการการท่องเที่ยววัฒนธรรม ซึ่งเป็นคณะกรรมการสามัญประจำวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ กระทู้กิจการ พิจารณาสอบสวน และศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้มีการพิจารณาศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกของไทย” ซึ่งในส่วนของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา คณะกรรมการฯ ได้เดินทางไปศึกษาดูงาน และจัดการประชุมร่วมกับผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการหารือได้ข้อยุติที่สอดคล้องกันใน 4 แนวทางแก้ไข คือ

5.1 นโยบายการบริหารการพัฒนา มรดกโลกต้องมีความชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นในรูปของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การฟื้นฟูการพัฒนา มรดกโลกและงบประมาณการสนับสนุนตามแผนงาน

5.2 ควรจัดให้มีการประชุมอบรมเสวนาให้ความรู้ ความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับมรดกโลกอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และจัด

หลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในสถาบันศึกษาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5.3 จังหวัดควรเป็นหน่วยงานกลาง เพื่อประสานให้เกิดความเป็นเอกภาพในการบริหารการพัฒนาพื้นที่มรดกโลก

5.4 กรมศิลปากรร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเป็นมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้สาธารณชนตระหนักถึงคุณค่าและช่วยกันรักษามรดกโลก

บทสรุป

บทความนี้มุ่งเสนอสาระความรู้เพื่อให้เล็งเห็นปัญหาและสาเหตุต่างๆ ในการบริหารจัดการแหล่งโบราณคดีในพุกาม ซึ่งได้รับการผลักดันเพื่อให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบัน คณะกรรมการมรดกโลกได้ให้การรับรองและบรรจุไว้ในบัญชีเบื้องต้น (Tentative list) อย่างเป็นทางการ จากข้อมูลที่สามารถรวบรวมมาได้ ชี้ให้เห็นว่าเหตุผลหลักๆ ที่พุกามไม่ได้รับการยกระดับเป็นมรดกโลก เนื่องมาจากสภาพปัญหาในการจัดการพื้นที่ทางโบราณคดีเป็นหลัก ซึ่งจะเห็นว่าในระยะหลัง รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ได้เล็งเห็นถึงปัญหาเหล่านี้ และพยายามแก้ไขด้วยการปรับปรุงการบริหารจัดการผ่านการร่วมมือกับหน่วยงานนานาชาติ และการออกกฎหมายเพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน อุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติพระนครศรีอยุธยา ซึ่งประสบปัญหาด้านการจัดการพื้นที่โบราณสถานที่ถูกคุกคามจากภัยธรรมชาติและภัยจากมนุษย์ ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้จะได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้วก็ตาม แต่หากการทำบำรุง และการบริหารจัดการพื้นที่ถูกละเลย ก็มีโอกาที่จะถูกถอดถอนออกจากบัญชีเช่นกัน ซึ่งรัฐบาลไทยตระหนักถึงจุดนี้ และได้พยายามใช้มาตรการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน โดยในส่วนของรัฐสภา ได้มีการตั้งคณะอนุกรรมาธิการฯ เพื่อพิจารณาศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกของไทย” และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่ออนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ หากพุกามได้รับการบรรจุเป็นเมืองมรดกโลก สามารถเรียนรู้มาตรการต่างๆ ของรัฐบาลไทยและนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารจัดการเมืองโบราณพุกามอย่างยั่งยืนตลอดไป

จัดทำโดย

นายรณชัย โตสมภาค

กลุ่มงานบริการวิชาการ ๓ สำนักวิชาการ

โทร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๗๐

โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๕๘

Email: sapagroup3@gmail.com

เอกสารอ้างอิง

Brendan, B. (2013, 15 May). "The Ancient Burmese City of Bagan Struggle for International Recognition." [online]., **TIME Magazine**, Retrieved July 10, 2013, from <http://world.time.com/2013/05/15/bagan>

Bob Hudson. (2008). "Restoration and reconstruction of monuments at Bagan (Pagan), Myanmar (Burma), 1995-2008." [online]. **World Archaeology**, Retrieved July 12, 2013, from <http://acl.arts.usyd.edu.au/~hudson/Hudson-2008-RestorationOfMonumentsAtBagan.pdf>

เกรียงไกร เกิดศิริ. (2556, เมษายน – มิถุนายน). "การจัดการเมืองโบราณพุกาม: การคุกคามทางกายภาพต่อมรดกทางวัฒนธรรม และจินตนาการของผู้รับสาร." [ออนไลน์]. **วารสารเมืองโบราณ**, วันที่ค้นข้อมูล 12 กรกฎาคม 2556, เข้าถึงได้จาก

<http://www.muangboranjournal.com/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=183>

Richard Covington. (2002, December). "Sacred and Profaned : Misguided of the exquisite Buddhist shrines of Pagan in Burma may do more harm than good." [online]. **Smithsonian Magazine**, Retrieved July 15, 2013, from <http://www.smithsonianmag.com/people-places/sacred.html>

UNESCO Press release. (2012, 30 March). **UNESCO to Launch Project for Safeguarding Cultural Heritage in Myanmar**. Retrieved July 15, 2013, from Travel Impact Newswire website : <http://www.travel-impact-newswire.com/2012/03/unesco-to-launch-project-for-safeguarding-cultural-heritage-in-myanmar/>

UNESCO Press release. (2012, 11 August). *UNESCO to assist Myanmar in listing Bagan as world heritage site*. [online]. Retrieved July 15, 2013, from Eleven News Media in Myanmar website : <http://elevenmyanmar.com/tourism/482-unesco-to-assist-myanmar-in-listing-bagan-as-world-heritage-site>

Feng Yingqiu. (2012, 04 June). *Myanmar Strives for Cultural Heritage Preservation*.

Retrieved July 15, 2013, from Xinhua Online website:

http://news.xinhuanet.com/english/world/2012-06/04/c_131629660.htm

วรอนงค์ โกวิทเสถียรชัย และ วชิรวิษณุ สิริชัยพงศ์กุล. (ม.ป.ป.). *การบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา*. วันที่ค้นข้อมูล 25 กันยายน 2556. เข้าถึงได้จาก : <http://www.academia.edu/2362967/>

คณะกรรมการการท่องเที่ยว วุฒิสภา. (2554). *รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง การบริหารจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกของไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

World Heritage Committee. (1997). *Report of the Rapporteur of the Extraordinary session of the Bureau (Naples, 28-29 November 1997)*. Paris : World Heritage Center.